

Folkvett

Organ för Vetenskap och Folkbildning. Nr 3 1992.

Craniosacral behandlingskurs

whiplash, tandutdragning
mm orsakar problem som
kan behandlas med
kraniell manipulation för
300 kr av en
erfaren terapeut

Svarta hål

Universums löndörrar
eller maskhål till andra
rum och divisioner
av det kosmiska
slottets gränslösa
dimensioner

Vetenskapens och ovetenskapens språk

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Ledare ..3
Vetenskapens och ovetenskapens språk ..4
Vågor till välbefinnande? ..7
Internationellt ..8
Pressnotiser ..9
Pseudovetenskap i domstolarna ..12
Insiktsfullt om NewAge ..14
Ockultismen avslöjad ..15
Är antroposofin rasistisk ..17
Detaljfel om NewAge ..19
Jämlikhet inför stjärnorna ..20

Omslagsbild: Teckning av Håkan Marklund.

FOLKVETT.

Organ för Vetenskap och
Folkbildning.

Redaktörer:

Sven Ove Hansson 08/25 22 40
(ansvarig utgivare)
Niels Hovmöller 08/760 79 77
Lennart Johansson 08/742 06 66
Håkan Marklund 08/771 29 96
Anna Schytt 08/32 13 32
Jonas Söderström 08/744 24 91

Adress:

Vetenskap och Folkbildning
Box 185, 101 23 Sthlm

Postgiro: 63 591-2

Prenumeration

ingår i medlemsavgiften 100:-/år.
Övriga 75:-.

Utkommer 4 ggr/år.

ISSN 0283-0795

Kära FOLKVETT-läsare!

Första snön virvlar ner över Stockholmstrakten när detta nummer av Folkvett börjar ta form.

Nu är det hög tid att börja nominera till "Årets folkbildare" och "Årets förvillare" 1992. Skicka in namn på värdiga kandidater till styrelsen. Vem har gjort goda insatser för folkbildningen i landet under året och vem har spridit irrläror, vidskepelse och vantolkningar av vetenskapen? I mellandagarna, varje år sedan 1987, skickar vi ut pressmeddelanden om vilka som fått utmärkelserna för året.

Skriv till styrelsen för Vetenskap och Folkbildning och ge förslag. Adressen finner Du nedan.

I detta nummer granskar vi bl a pseudovetenskapens språk. Kan man skilja mellan falsk och sann vetenskap på språkbruket? Ja, ibland! När pseudovetarna trasslar till språket för att det ska låta vetenskapligt, då avslöjar de sig.

Håkan Marklund
Anna Schytt

Föreningen Vetenskap och Folkbildning bildades 1982 av människor som oroades över att ockultism och pseudovetenskap så ofta fått stå oemotsagda, och att vetenskapens metoder är så dåligt kända. Så här formuleras vår målsättning i stadgarna:

Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Skydda barnen från kvacksalveriet

Gång på gång läser vi om barn som har skadats eller rent av dött därför att deras föräldrar har beslutat att de inte ska få gängse medicinsk omvårdnad. De mest kända exemplen gäller religiösa fanatiker som förbjuder läkarna att tillgripa blodtransfusion när deras barn förblöder. Det har också förekommit åtskilliga fall där barn drabbats av svåra smittsamma sjukdomar som polio därför att föräldrar av religiösa skäl valt att inte låta vaccinera dem. Sockersjuka barn har dött därför att föräldrarna har undanhållit dem insulin, i förvisningen att någon s k alternativ terapi skulle göra bättre verkan.

Hur långt sträcker sig föräldrarnas rätt att bestämma över sina barns liv? Om den frågan finns det högst varierande uppfattningar. Alla förnuftiga människor borde dock kunna enas om att det finns en gräns, och att den gränsen är överskriden när barnets liv hotas av föräldrarnas beteende.

Samhällsorganisationen ingriper tämligen resolut när föräldrar hotar sina barns liv genom direkt fysiskt våld. Myndigheterna är ofta mer återhållsamma i de fall då barnets liv hotas genom att barnet undanhålls den vård det behöver. Om man i första hand ser till barnets bästa borde ingreppen för att skydda barnen vara lika resoluta i det andra fallet som i det första. (Den straffrättsliga bedömningen av föräldrarnas handlande bör däremot starkt påverkas av uppsåtet, men det är en helt annan sak.)

Det verkar som om synsättet på dessa frågor ofta påverkats av något slags dimmig föreställning om att religionsfriheten skulle vara inblandad. Detta måste emellertid vara ett missförstånd om religionsfrihetens innebörd. Den

innebär rätt att utöva (eller inte utöva) religiösa handlingar av olika slag. En religiös handling kan emellertid inte se ut hur som helst. Man kan inte kräva att få göra vad som helst bara därför att man väljer att kalla det en religiös handling. Att utsätta andra människor för livsfara hör inte till det som kan motiveras av religionsfriheten.

Folkvätten

Enligt nyzeeländska antroposofier behöver man inte ge hönor så mycket kalk i kosten, eftersom det i deras kropp sker omvandlingen ${}_{19}\text{K} + {}_1\text{H} \rightarrow {}_{20}\text{Ca}$ (Kalium plus väte ger kalcium!).

Biodynamisk alkemi

Tacka vet jag hönor som klarar av reaktionen ${}_{53}\text{I} + {}_{26}\text{Fe} \rightarrow {}_{79}\text{Au}$.

Vetenskapens och ovetenskapens språk

Ingen av alla som påstår sig ha sett ett flygande tefat har kunnat visa upp övertygande bevis för att det är utomjordingar som har hälsat på. Men ingen forskare kan heller säga att han eller hon har sett ett svart hål. Ändå betraktas beskrivningarna av svarta hål som vetenskap till skillnad från dem om flygande tefat.

Frågorna i vetenskapens gränser är spännande och drar till sig både forskare, lekmän och charlataner. Det kan vara svårt att avgöra var gränsen mellan vetenskap och bluff eller vidskepelse går. Kan man skilja vetenskap från ovetenskap på språket? Oftast inte, men vi kan lära känna ovetenskapen bättre genom att skärskåda dess språk och jämföra det med vetenskapens. Språket avslöjar en hel del om både berättarens kunskaper, syften och inställning till sitt material.

Vittnesmål om utomjordingar

I radio kan vi höra människor berätta om möten med utomjordingar och flygande tefat. Det är ofta livfulla, folkliga och lite suggestiva skildringar. Lennart Lidfors berättade i våras om sin hustru Mariannes upplevelser i en skog utanför Södertälje. Marianne har från det här tillfället en minneslucka på fyra timmar och Lennart har hypnotiserat henne och påstår att det hon berättat under hypnos är det som verkligen har hänt. Marianne får

komma ombord på ett rymdskepp som just har landat. Berättelsen är konkret och full av detaljer, så att den nästan låter trovärdig.

Sten Lindgren, en annan känd ufo-vän som anser att han har kontakt med utomjordingar, fick i ett radioprogram frågan vad utomjordingarna egentligen talar för språk. Han svarade:

"Den här gruppen /.../ har specialiserat sig just på Sverige och de talar flytande svenska. Men ofta talar de engelska, som de behärskar också. De lär sig ju alla jordiska språk, när de jobbar i olika länder."

Det låter alldagligt, som om man talar om vilka handelsresande eller biståndsarbetare som helst. Det vardagliga sättet att berätta om något alldeles extraordinärt kan hjälpa till att ge trovärdighet till beskrivningen. (Men lite längre fram ska vi också se på det motsatta. Kvacksalvarna försöker ofta imponera genom att krångla till språket så att det låter mer vederhäftigt och vetenskapligt.)

En god popularisator som talar om vetenskap använder också gärna ett konkret vardagsspråk. En astronom kan berätta om något så märkvärdigt som svarta hål i rymden så att det kan bli både begripligt och fascinerande för lekmannen.

Själv arbetar jag som vetenskapsjournalist på radion och jag försöker förklara varför vi har

starkare skäl att tro på att svarta hål finns än att flygande tefat finns. Berättelserna om svarta hål bygger på en stor kunskap om universum som tusentals människor under tusentals år varit med om att bygga upp, ompröva, förbättra och utvidga. De flesta av pseudovetenskapens läror har inte utvecklats under årens lopp, utan bygger på gammalt skrock och dogmer. Med pseudovetenskap menar jag sådant som kvacksalveri, spöken, spekulationer om jordstrålning och nära döden-upplevelser och läran om utomjordingarna.

Att förenkla språket

När en forskare ska berätta populärvetenskapligt om sin forskning stöter han eller hon ofta på språkliga problem. När jag i mitt arbete intervjuar naturvetare måste jag ibland avbryta och be forskaren ge ett enklare ord än det engelska inlånta fackord han just använt. "Det finns inget", blir då ofta svaret. Det kanske inte ens finns ett fackord på svenska.

När jag läste geologi på universitetet läste jag om hot-spots, rift-dalar och supergroups. Det var internationellt gångbara begrepp med exakt vetenskaplig betydelse. Något större intresse av att skapa nya svenska ord för dessa företeelser fanns inte och många yngre lärare och forskare var rädda för att frångå det vetenskapliga språket, av rädsla för att låta oseriösa eller okunniga. Men i

populärvetenskapliga sammanhang måste man kunna beskriva även det som inte har namn på svenska. Då får man förklara med omskrivningar och bilder. För populärvetenskap måste ju vara både korrekt, begriplig och underhållande.

En forskare som använder ett språk som är anpassat till målgruppen når naturligtvis ut mer effektivt. Vi märker det här tydligt hos miljöforskarna. Det är lättare för forskarna att fästa allmänhetens uppmärksamhet på ett miljöproblem om de hittar bra och slagkraftiga benämningar på det. Ordet ozonhål innehåller en viss dramatik, växthuseffekten blir begriplig genom liknelsen i ordet och när det finns mördaralger i havet så förstår vi att det är allvar. Diffusa kväveutsläpp däremot är också ett mycket allvarligt miljöproblem, men ordet lämpar sig inte precis till några braskande rubriker och valaffischer.

Att krångla till

Om populärvetenskapens tillskyndare försöker anstränga sig att förenkla språket kan kanske den rena pseudovetenskapens företrädare sägas verka i den motsatta riktningen. Eftersom de oftast saknar saklig underbyggnad försöker de öka trovärdigheten genom att låna språk från vetenskapen, så att det i alla fall ska låta vetenskapligt.

Med det här låtsasvetenskapliga språket beskrivs verkan av många hudkrämer mot rynkor. De påstås t ex innehålla "bioproteinaktiva komplex" som förbättrar hudens

elasticitet, "stimulerar" huden och påverkar cellförnyelsen. Det låter bra men många av de begrepp med vilka krämerna beskrivs är påhittade. I själva verket säger hudläkarna att den enda nytta de dyra krämerna gör är att huden svullnar en aning så att rynkorna försvinner under några timmar.

Det är lättare att imitera det vetenskapliga språket än dess metod, och särskilt populärt att imitera språket är det bland kvacksalvarna. I en New Age-katalog kan man t ex läsa om en elektronisk apparat, en sk Inner Quest, som uppges vara vägen till mentalt välbefinnande (den beskrivs i en artikel på sidan 7 i detta nummer av Folkvett). I annonsen kallas den en hjärnsynkronisator och på en förfärlig rotvältska av svenska och norska beskrivs hur man med hjälp av ljud- och ljuseffekter skapar en resonanseffekt i hjärnan, vilken ger upphov till sk alfa-, theta-, och gammavågor. All vetenskaplig grund saknas för detta, men det låter högteknologiskt och avancerat för den som inte har kunskap och vilja att genomskåda bluffen.

I samma katalog läser jag om en "cranio sacral" behandlingskurs. Här står det att förändringar i kraniet, sk oregelbunden kranieell puls, kan orsakas av "whiplash", tandutdragning och muskelspasmer. Genom "kranieell manipulation, en subtil behandling av skallens ben", försvinner bl a lagrade stresssymptom. 300 kronor kostar det att gå kusen som leds av en erfaren cranio sacral terapeut.

På det här sättet kan man sälja ren och skär humbug. Med obegripliga facktermer (helst på inlånad engelska) ska vi förledas att tro att det här är avancerat, vetenskapligt och seriöst. Gamla hederliga begrepp från vår svenska folketro, t ex helbrägdagörelse, klarar sig inte i konkurrensen. Idag är det healing som gäller; samma skrock men med ett trendigare New Age-uttryck. Kontakterna med andar och döda själar får på samma sätt en statusuppräckning när de kallas channeling.

Olika spekulationer

Många som berättar om "övernaturliga" erfarenheter lånar språk från fysikens värld. När Marianne Lidfors berättar om sina möten med vittra, små busiga blå tomtrar och kyliga lite diffusa spöken använder hon gärna begrepp som "energier" och "materialiseringar". Marianne har en teori varför tomtrar, troll och vittra i någon mån liknar varandra. (Till hennes försvar kan sägas att hon faktiskt påpekar att hennes teori inte är vetenskapligt bevisad!)

"De är kanske energimässigt uppbyggda på samma sätt, men de lever inom sin energigrupp."

Spöken tillhör enligt Marianne inte denna energigrupp, det är därför de har en annan karaktär än de andra små gynnarna. Att kategorisera tomtrar och troll i låtsasvetenskapliga termer förväntas ge trovärdighet till berättelsen. Men jag ser som skeptiker inga skäl att tro på hennes berättelse.

Men vad ska man tro när man hör de här spekulationerna (ur ett TV-program Kosmisk resa, som sändes i våras)?:

"Det kan vara så att de svarta hålen är vägar, konstiga lönngångar, genom kosmos stora slott till andra ställen i vårt eget universum eller till andra rum i slottet som vi inte kan komma till på andra sätt än genom sådana här "maskhål". Alltså till andra universa utanför vårt eget parallellt med vårt eget, med andra tider och andra rum. De svarta hålen är vägarna dit. Det kan vara så. Det här är spekulation, men det finns tecken på att det kan ligga någonting i det."

Bengt Gustavsson, professor i astrofysik i Uppsala, kryddar gärna kunskap med fantasi och är noga med att tala om var gränserna går mellan tro och vetande. Men det är inte lätt att på språket skilja vetenskapsmannens spekulationer, som bygger på en stor kunskapsbas, från ett vittnesmål om spöken och utomjordingar. Det senare kanske avlagt under hypnos.

Det är heller inte så enkelt som att allt som kommer från universiteten är sann och god vetenskap och det mesta annat fusk. Ett skeptiskt och nyfiket sinnelag behövs om man ska försöka sovra i kunskapens gränsland. Den som låter mest tvärsäker är ofta den som har minst belägg. Särskilt kvacksalvarna lovar mycket och gärna: håret växer ut, rynkorna går bort och sjukdomarna

ger sig. Det låtsasvetenskapliga språket avslöjar att den som talar antingen saknar grundläggande medicinska kunskaper eller bara är ute efter att bluffa till sig kunder.

Markera gränserna

God populärvetenskap talar om var gränserna för vetandet går och var fantasier och spekulationer börjar. Forskare är noga med reservationerna och förbehållen, något som ibland leder till konflikter med journalister som vill ha tydliga och rappa budskap. Enligt min mening måste vi journalister i större utsträckning ta vårt ansvar att tala om var osäkerheterna ligger, vad man ännu inte vet och var vetenskapen står. Lyssnaren måste få veta vilken status en utsaga har; om den är kontroversiell, om den över huvud taget bygger på vetenskaplig grund, om den utgör en "kvalificerad spekulation" eller om den är ett resultat av fantasi och vidskepelse.

Vi ska emellertid inte tveka att ibland ta upp pseudovetenskapen till granskning. Det enorma intresset för astrologi, kvacksalveri och hela smörgåsbordet av New Age kan vi ta som en utmaning. Folk är intresserade av vårt vetandes gränser och vi bör närma oss det intresset från andra hållet: från vetenskapens håll!

Anna Schytt

Vågor till välbefinnande?

- Jag reparerar dåliga självförtroendet på exceptionellt kort tid. Jag ser omvandlingsnummer varje vecka.

Detta säger Ingemar Boström, InnerQuest-terapeut i Göteborg. Han har tre dagars utbildning på InnerQuest, ingen annan terapiutbildning. Han berättar att sex av tio rökare som kommer till honom slutar efter en enda behandling.

- Jag säljer rökfrihet för 1200 kronor och du får det antal behandlingar du behöver plus en till efter sex månader. Den som inte slutar röka får pengarna tillbaka.

Övervikt behandlar Ingemar Boström på tre till sex gånger och då kostar det 350 kronor varje gång. Man kan också få köpa sin egen InnerQuest-apparat för 1975 kronor.

Reklamen för InnerQuest säger att metoden synkroniserar hjärnvågor med hjälp av ljud- och ljusimpulser. Kunden får på sig hörlurar och ett par mörka glasögon med ljusdioder som ändrar karaktär under programmet.

- Det går inte att utifrån påverka hjärnans aktivitet på det här viset, säger Peter Borenstein, neurolog och chefsläkare på Scandinavian Brain Center i Göteborg. Reklamen ljuger.

InnerQuest-terapeuten hyr in sig på damfriseringsen Panache. I ett avskilt rum får hans kunder ta plats i en bekväm vilstol och ta på sig de mörka glasögonen och hörlurarna. Det finns en rad olika program som sägs hjälpa mot olika åkommor. Ingemar Boström behandlar dåligt minne, dåligt självförtroende, sömnproblem, prestationsångest med mera

och han säger sig kunna stimulera kundernas immunförsvar.

Hjärnans elektriska aktivitet kan mätas med EEG. EEG-vågorna ser olika ut beroende på om en människa är aktiv, vilar eller sover. Reklamen påstår att InnerQuest kan ställa in dessa vågor till en vald nivå och att detta underlättar till exempel avslappning, problemlösning, koncentration och inlärning. Ljud- och ljusimpulserna skulle skapa en resonanseffekt i hjärnan. Men det går inte att påverka dessa vågor utifrån och om det skulle gå är det därmed inte sagt att det löser patientens problem, hävdar neurolog Peter Borenstein.

Däremot finns det flera vetenskapliga undersökningar som visar att behandlingar som är omgärdade av mystik och samtidigt är dyra har större effekt än gratisbehandlingar. Har man lagt ut mycket pengar på en behandling riskerar man att känna sig lurad eller löjlig om effekten uteblir.

- Avslappningsövningar och självsuggestion kan ha gynnsam effekt på människor, säger Peter Borenstein, men det finns ingenting som talar för att InnerQuest-apparaten i sig kan påverka hjärnans funktion eller en individs välbefinnande.

- Man vill ju att patienten ska medverka, säger InnerQuest-terapeuten Ingemar Boström. Det är ingen nackdel att det svider i plånboken, det skapar motivation.

Percy Ericsson är ansvarig för InnerQuest-försäljningen i Europa. Idén kommer från USA. Många stora företag använder InnerQuest som friskvård för personalen och det finns ett 50-tal InnerQuest-terapeuter här enligt Percy.

- Broschyren som säger att InnerQuest synkroniserar hjärnvågor är inaktuell, säger Percy. Vi har fått omvärdera en del av det vi har överstätt från amerikanska.

Eventuellt ska InnerQuest testas som avslappningsmetod för smärtpatienter i ett forskningsprojekt på Huddinge sjukhus i höst.

Hypotesen är att InnerQuest underlättar för hjärnan att försätta sig i ett avslappnat tillstånd, men detta är än så länge vetenskapligt helt oprövat, säger läkaren Claes Malmström.

Charlotta Sjöstedt

(Artikeln är tidigare publicerad i Konsumentnytt.)

INTERNATIONELLT

Isaac Asimov död

Science fiction-författaren Isaac Asimov, en av CSICOPs grundare, dog den 6/4 1992 i 72 års ålder. Han var författare till närmare 500 böcker. (NIVFO-bulletinen 1/92)

Skeptiker i Danmark

Sedan länge finns det skeptikergrupper i Sverige, Norge och Finland. En dansk grupp verkar nu att vara under bildande. En av initiativtagarna är Lars Peter Jepsen. Man har börjat med att ge ut en bok om pseudovetenskap. (Skeptical Briefs, nr 4, 1991)

Kiropraktor dömd till skadestånd

I San Francisco har en kiropraktor dömts att betala sammanlagt \$ 565 000 i skadestånd till sju barn som han har "behandlat" mot läs- och inlärningssvårigheter genom att trycka på olika delar av skallen. (BASIS, Februari 1992)

Gott om pengar

Tidskriften *Time*, 6 maj 1991, hade en avslöjande artikel om scientologin. Som motattack satte scientologerna in en serie helsidesannonser riktade mot *Time* i *USA Today*, till en kostnad av 3 miljoner dollar. Dessutom har de gått till minst sju olika europeiska domstolar för att hindra Reader's Digest (Det Bästa) från att trycka om artikeln. (North Texas Skeptic nr 1, 1992)

Stödgrupp för f d TM-are

En grupp f d medlemmar i Transcendental Meditation (TM) har bildat gruppen "TM-EX", som sysslar med att avslöja TM och – framförallt –

med att hjälpa andra TM-are ut till ett normalt liv i samhället. Citat ur en av deras bulletiner: "Maharishi sa att vi, som initiatörer, bara skulle lämna ut 1 procent av det vi fått lära oss till de människor vi initierade." (TM-EX Newsletter nr 3, 1991)

Transcendental Meditation i Zambia

År 1976 försökte TM starta en "världsregering", och fick till stånd ett samarbete med Filippinernas president Marcos om detta. Till olycka för TM (men knappast för det filippinska folket) har denna diktator som bekant störtats, och TM söker nu efter statligt stöd på annat håll. Det verkar som om man fått till stånd ett samarbete med Zambias regering. TM är ingen obetydlig samarbetspartner för en u-landsregering. Organisationen tillgångar har uppskattats till mellan 2000 och 3000 miljoner US-dollar. (TM-EX Bulletin nr 5, 1991)

Andeutdrivning i skolan

Den norska tidskriften *Humanist* (nr 6, 1991) har uppmärksammat ett uttalande av Livets Ords ledare Ulf Ekman: "Barn talar i tungor, ber för sjuka och kastar ut andar. Det händer i våran skola, i våran barnpassning." *Humanist* drar slutsatsen att i Sverige bedrivs andeutdrivning i privatskolor som finansieras av det offentliga.

Straff?

När det brann i Universal Studios i Hollywood sa TV-predikanten Pat Robertson att detta var Guds straff för företagets ogudaktiga filmer. Strax efteråt bröt det ut en brand med skador

för 1 miljon dollar i Robertsons egen radiostation WNTR i Silver Spring, Maryland. (*Humanist* 2/1992)

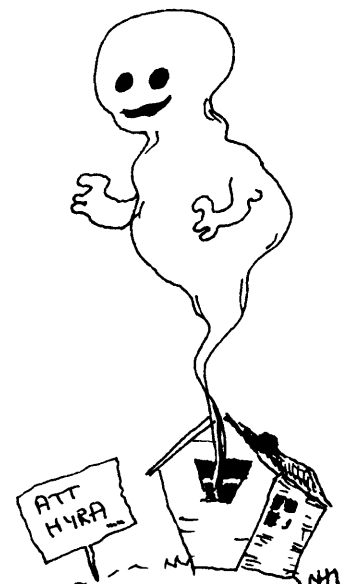
Lagligt spöke?

"As a matter of law, the house is haunted". ("Ur lagens synvinkel spökar det i huset".) Så uttryckte sig den domstol på Manhattan som i juli förra året gav en köpare rätt att låta köpet av ett hus återgå, sedan det "uppdagats" att det spökade i huset. (*Minnesota Skeptics Newsletter*, November 1991)

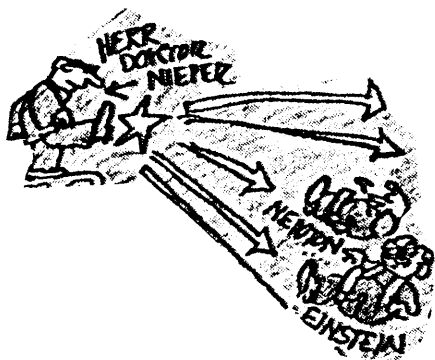
Annorlunda nobelpris

Den berömda *Journal of Irreproducible Results* uppges ha instiftat nobelpris till minnet av Alfred Nobels okände bror Ignatius Nobel. Till dem som fick priset för 1991 hörde Jacques Benveniste för "att med uthållighet ha upptäckt att H₂O är en intelligent vätska". (*New Zealand Skeptic*, December 1991)

SOH

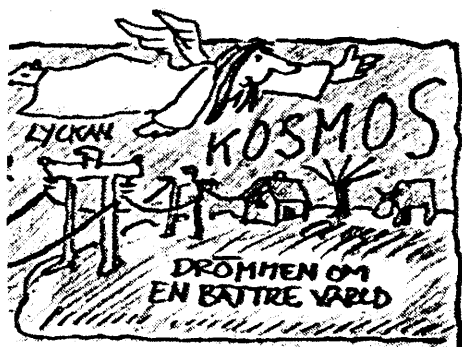

Alternativ energi

Herr doktor Nieper, känd helbrägdagörare från Hannover, har varit på besök i Göteborg. Inbjuden av Svenska Biopati-institutet höll han föredrag på Svenska Mässan om ett nytt miljövänligt energisystem. Kaianders Sempler från Ny Teknik var där och skrev om Niepers evighetsmaskin i ett kåseri (nr 39, 1992). Med hjälp av fiffiga apparater kan vi skaffa oss en pipeline från rymdens outtömliga energireservoarer. Maskinen visas på bioduken och det femtiohövdade auditoriet Aah-ar och Ooh-ar. Men när frågorna börjar komma blir Nieper nervös. "Han förklarar till sist att maskinen måste hållas hemlig. Männskligheten är inte mogen för den", skriver Sempler.

Inbjudan till föredraget gick ut brett till massmedierna. Och visst är det bra att skeptiskt lagda journalister ibland tar sig tid att bevaka och skriva om tokerierna. ■

Från Old Age till New Age

Inga Sanner skriver i Clarté (nr 2 1992) om likheterna mellan idéströmningarna idag och i slutet av förra århundradet.

"Vegetarianism och telepati, djurskydd och Jung - en mängd idéer ryms inom det som kallas New Age. Grunden i dem är en borgerlig utopi, där den abstrakta kritiken av det västerländska samhället vänts till något individuellt, inåtriktat. Det personliga ansvaret ska föra oss bort mot ett utopiskt tillstånd med bara snälla människor. Idéerna

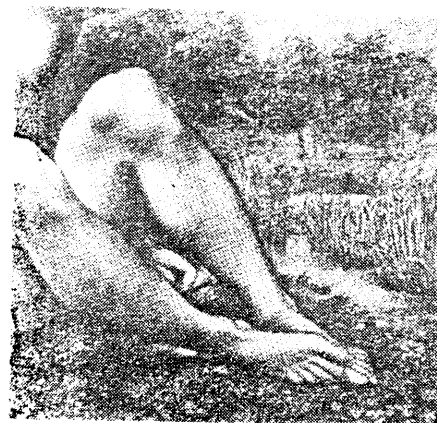

blommade som en kulturkritik redan på 1890-talet."

Under 1890-talet var intresset stort för fenomen som inte fått vetenskaplig förklaring, t ex röntgenstrålarna. De användes ofta av spiritisterna som tecken på en andlig sida av tillvaron. På samma

sätt används "den nya fysiken" av New Age-rörelsen. De nya världsbilderna blir möjliga att tränga in i även för icke-specialister, som inte har tillgång till ett abstrakt, vetenskapligt språkbruk. Vägen till kunskap om världens sanna andlighet är inte på vetenskaplig nivå utan på intuitiv eller känslomässig. Både "Old Age" och New Age är reaktioner mot förnuftet och följer dessutom båda på tider av politisk radikalism. Politisk utopi byts ut mot en individuell, inåtvänd utopi. ■

Tomtar på loftet

Mycket populärt är när kända personer, särskilt till synes rationella makthavare, vittnar om sin tro på det sk övernaturliga. Journalisten Berthil Åkerlund har i höst givit ut en bok som heter *Insida*, där han intervjuar kändisar om deras förhållande till "drivkrafter och tro". Bland de intervjuade finns Åsa Jinder, Anders Wall, Thomas Di Leva, Lennart Nilsson m fl.

Förre Modo-chefen Matts Carlgren intervjuas också i boken och han berättar om sin tro på varsel och

Carlgrens ångermanlandstrakter.

"Vad såg du?"

- Varelsor, gående på rad... Så här höga (Matts Carlgren mättar 30 centimeter). I köket fanns också en flicka och jag frågade henne otåligt: Ser du? Hon nickade. Hon såg samma sak som jag..."

Efteråt undersökte de åkern där vittrena gått. Det låg ett tunt lager nysr utan några som helst spår av fö... Carlgren tolkade upplevel...

troll, eller vittra som det heter i Carlgrens ångermanländska barndomstrakter. Svenska Dagbladet ägnar en halvsida (6 sept, 1992) åt boken med tonvikt på Carlgrens upplevelser och Expressen en helsida dagen efter.

- Det finns en värld som inte är synlig för ögat, säger industrimannen till Expressen. Och själv har han besökt den, ett par gånger har han lämnat sin egen kropp (tror han). ■

Klarspråk om nära döden

Radions debattprogram Klarspråk har haft en lång och intensiv debatt om nära döden-upplevelser. Den är kanske den livligaste i Klarspråks femåriga historia. Debatten sammanfattas i *Röster i Radio TV* (nr 40 1992).

Det började med att Agneta Hellekant beskrev sin nära döden-upplevelse. Upplevelsen var den klassiska i berättelser om nära döden. Tunneln med ett starkt ljus i andra änden, känslan av att vara utanför sin kropp och oviljan att vända tillbaka till livet igen.

Claes-Adam Wachtmeister (verksam vid Utrikespolitiska institutet) reagerade och gjorde ett inlägg där han sa att det handlade om oförnuft, vidskeplighet och önsketänkande om ett liv efter detta. Radion fick sig också en känga. Den folkbildande uppgiften hade tillbakasatts. Han efterlyste populärvetenskapliga program som förklarade att det inte fanns några förnuftiga skäl för själens odödlighet.

Rolf Alsén, läkare i Karlstad, ansåg att i Wachtmeister talade det vetenskapliga övermodet. Han sa att det inte går att vetenskapligt motbevisa nära döden-upplevelser.

Vetandets värld tog upp frågan i ett program i början av juni. Där ifrågasätts inte att människor har upplevt något som de själva tolkar

som att de har varit nära döden. Men just vad de har upplevt försöker bl a Jan Wolinder, professor i psykiatri i Linköping, att förklara i fysiologiska termer. I dödsögonblicket släpps stora mängder signalsubstanser ut och detta kan förklara en del av medvetandeförändringarna. Men just vad som händer i dödsögonblicket är ju tyvärr ett väldigt svårforskat ämne. ■

Bara
drömmar
om
evigt
liv –
eller...

Flum och ovetenskap

Idag-sidan i Svenska Dagbladet gör ingen hemlighet av att ge ett ovetenskapligt perspektiv på tillvaron. Någon koppling mellan detta och dålig journalistik gör de följaktligen inte. En artikel på Idag-sidan den 8 augusti 1992 inleds så här: "Rytmskt flum och ovetenskap, det är vad den här artikeln handlar om." I artikeln

intervjuas astrologen Monica Hortell, som tycker att hon har funnit att planeternas återkommande cykler sammanfaller med människans klassiska ålderskriser. Vid sjuårsåldern kommer "Saturnuskrisen" och ännu värre, vid 29 kommer "Saturnusreturen"!

Astrologen erkänner helt öppet: Hon är inte intresserad av vetenskapliga förklaringar, men hon "vet" att en liten avlägsen planet som Pluto kan påverka oss människor. Och Svenska Dagbladet vill ge oss "inblick i den populära och kittlande ovetenskapligheten om de kosmiska rytmerna"....■

Astrologi i TV

I Stockholmskanalen Z-TV kan tittarna själva ringa in och få horoskop ställda av två utspökade bönor som ska föreställa

spåkvinnor. Programmet är nästan outhärdligt töntigt och oprofessionellt. Astrologin får nog inte många nyfrälsta den här vägen.

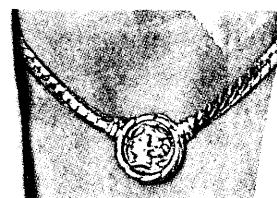
Kanal 1 satsar också på astrologi. Programmet Närbkontakt är en ny sk talkshow som sänds på lördagar i en kanal som kan ses av hela svenska folket. Därför måste det angå så många som möjligt, säger

programledaren Catrin Jacobs, f d kulturreporter på Rapport och programledare för Sköna söndag. Medverkande är "framträdande personligheter som representerar olika stjärntecken". "Gästerna är så kallade kändisar och skulle inte det räcka för att skapa intresse så är folk kanske nyfikna på astrologi?" Så säger Catrin Jacobs, själv lejon, till Röster i Radio TV (nr 39) 1992.

Tala om populism. ■

Anna Schytt (själv skytt)

Pseudovetenskap i domstolar

Peter W Huber, *Galileo's Revenge. Junk Science in the Courtroom*, 1991.

Den amerikanske rättsvetaren Peter Huber har gått i närkamp med användningen i domstolar av pseudovetenskap, eller "skräpvetenskap" (junk science) som han kallar den. De som står för (den egentliga) vetenskapen vid rättegångar är i allmänhet expertvittnen. Det är också i huvudsak genom partsinkallade expertvittnen som pseudovetenskapen har fått utrymme i det amerikanska rättsväsendet.

Felkopplade bilpedaler?

Huber går igenom en rad olika pseudovetenskapliga läror som har vunnit anklag i amerikanska domstolar. Ett av de märkligaste fallen gällde ett bilmärke om vilket det hette att bilarna ibland plötsligt accelererade när man tryckte på bromspedalen. När de första rapporterna om sådana episoder nådde allmänheten, hörde åtskilliga bilägare av sig till de advokater som försökte få ut skadestånd av biltillverkaren. Advokaterna fick därför en diger samling av skadeståndsärenden. Tillsammans med en handfull entusiastiska "experter" lyckades de också få utverka betydande summor, delvis som skadestånd men framför allt genom förlikning. Bilföretaget gjorde dessutom en stor förlust genom minskad försäljning.

I själva verket var tillverkaren helt oskyldig till dessa händelser. I flertalet fall hade en förvirrad förare energiskt tryckt på gaspedalen i tro att han tryckte på bromsen.

Traumatisk cancer

Med "traumatisk cancer" menas att någon får ett slag på kroppen, och att det inom några dagar eller veckor uppträder en cancersvulst på platsen för slaget. Det har länge stått klart att traumatisk cancer inte finns. Cancer kan inte uppstå, i vart fall inte så snabbt, som en följd av enstaka slag eller andra trauman.

Teorin om traumatisk cancer har haft större framgång inom juridiken än inom medicinen. Medicinska "expertvittnen" har i ett stort antal fall lyckats övertyga domstolar om att cancer kan uppstå på detta sätt. Detta pågick från 1920-talet fram till 1970-talet. Sedan dess har domstolarna – många årtionden försenat – hunnit ikapp läkarvetenskapen på denna punkt.

Till försvar för de domare som fäste tilltro till "traumatisk cancer" ska det sägas att deras domslut i många fall var mer hedervärda än domskälen. Fallen med "traumatisk cancer" var oftast arbetsskademål. Cancern hade försatt den sjuke och hans familj i en mycket svår ekonomisk situation. Om domstolen förklarade att cancern berodde på det slag mot kroppen som han hade fått på arbetsplatsen, så skulle familjeekonomin kunna räddas genom ersättning från arbetsskadeförsäkringen.

Anti-kräkmedel

Vid början av 1980-talet deklarerade en enskild forskare att en ny neurosedynskandal var på väg. Det gällde Benedictin, ett läkemedel som främst användes mot (svårt) illamående vid graviditet. Bevisningen för detta

påstående var emellertid obefintlig, och den medicinska expertisen ansåg att anklagelserna var ogrundade.

Bristen på vetenskaplig bevisning hindrade inte advokater från att med stor frenesi samla in fall av kvinnor som hade tagit Benedictin och som fått skadade barn. Med det insamlade materialet som underlag drog de igång omfattande rättsliga processer. För läkemedelsföretaget blev processandet en dyr affär, och när kostnaden var uppe i 100 miljoner dollar beslutade företaget att dra tillbaka medlet från marknaden. Något medicinskt skäl att dra tillbaka preparatet återropades inte, utan skälen var rent ekonomiska.

Huber rapporterar att även de andra amerikanska läkemedelsföretagen har dragit lärdom av denna erfarenhet. Inget av dessa företag utvecklar numera några nya läkemedel för graviditetsrelaterade besvär. Riskerna för kostsamma rättegångar bedöms som alltför stora.

Kejsarsnitt

Överhuvudtaget har missfall och missbildningar blivit ett område för intensiv juridisk aktivitet i USA. Den stora användningen av kejsarsnitt i USA hänger bl a samman med detta. En förlossningsläkare som inte gjort kejsarsnitt riskerar att stämmas om barnet föds med en skada som advokater och deras expertvittnen vill hänföra till t ex syrebrist vid förlossningen.

Dessa rättsfall är mycket ömmande, och de har därför stora chanser till framgång inför jurydomstolar. För advokaterna, som tar ut procent på

skadestånden, är sådana fall en god inkomstkälla.

"Omkring fyra miljoner barn föds friska varje år. Glöm dem. Cirka 4000 barn föds med cerebral förlamning. Glöm de flesta av dem också. Men (låt oss säga) 400 av dem hade en komplicerad förlossning. Detta är de fall som det är mest troligt att domstolar får behandla."

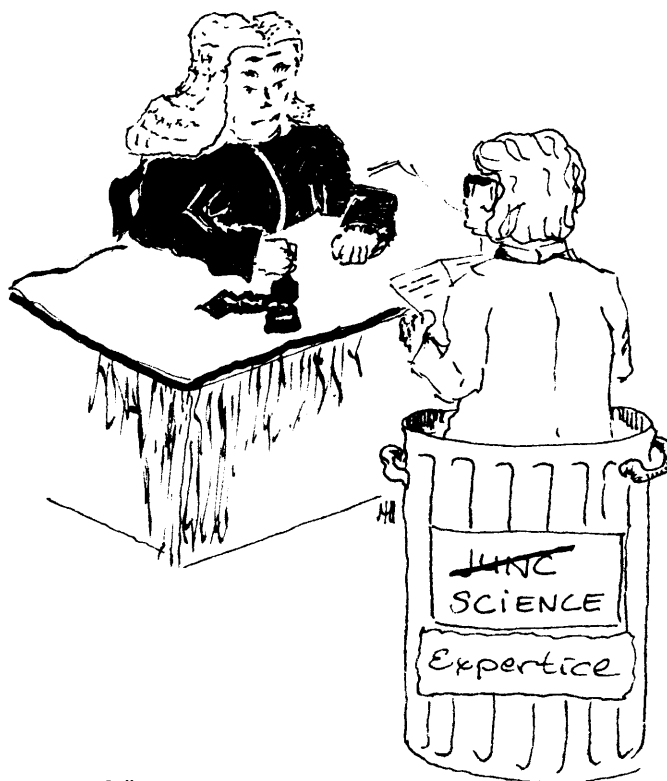
I New York har en illegal handel med personuppgifter om skadade barn avslöjats. För tio år sedan fick sjukhuspersonal 2000 dollar för journaluppgifter om barn som fötts med skador. Med dessa uppgifter som grund tog advokatfirmor kontakt med familjen och föreslog rättegång.

Från TBC till Aids

När tuberkulosen var som mest utbredd fick amerikanska domstolar behandla klagomål från fastighetsägare och grannar som ville ha bort "smittsamma" lungotspatienter från sin närhet. På senare år har flera liknande rättegångar dykt upp. Nu gäller det inte längre tuberkulos utan AIDS.

Säkert som amen i kyrkan kommer det då fram expertvittnen, som inför domstolen hävdar att aids sprids genom nysningar och hostningar. (Den gängse, och mycket välbelagda, uppfattningen är att sjukdomen inte kan spridas på det sättet.)

År 1986 fråntogs en domstol i Indianapolis en hiv-smittad fader hans umgängesrätt med dottern. De övriga fall som Huber refererar har däremot avgjorts till de AIDS-sjukas fördel.

"Doctor Death"

Alltför kortfattat (på 14 rader) behandlar Huber fallet med James P Grigson, vanligen benämnd "Dr. Death". Tack vare bokens källhänvisningar var det dock lätt att inhämta fler uppgifter. (Jag bygger här på en artikel i New York Times 10/6 1988, sid B9.)

Dr Grigson är en psykiater bosatt i Dallas, Texas, som har specialiserat sig på att vittna inför domstol om brottslingars farlighet. Åklagarna behöver hans hjälp bl a därför att lagen i Texas inte tillåter dödsstraff annat än om den dömde kan förväntas begå ytterligare våldsbrott. Dr Grigson hade fram till 1988 vittnat i 111 fall där åklagaren krävde dödsstraff. I samtliga dessa fall stödde Grigson kravet om dödsstraff, och i 102 av dem utdömdes också dödsstraff. Så här kan "Dr. Death" säga till juryn:

"Han skulle bli en så svårartad sociopat som det är möjligt att vara. Det är inte en sjukdom, så det finns ingen behandling. Det finns

ingenting som kan göras med medicin, psykiatri eller rehabilitering. Hans beteende kommer att fortsätta oavsett var han är, oavsett om han finns innanför eller utanför fängelset."

Det amerikanska psykiaterförbundet (American Psychiatric Association) har offentligt tagit avstånd från Grigsons förehavanden i domstolarna. Enligt samfundet finns det över huvud taget ingen möjlighet att långsiktigt bedöma risken för att en människa begår våldsbrott.

Pengar som drivkraft

Huber är starkt kritisk mot de professionella expertvittnena, som får en stor del av sin försörjning genom att framträda som vittnen. Det är, framhåller han, oftast inte de skickligaste läkarna och forskarna som väljer att tillbringa en stor del av sin tid inför domstol. Däremot kan detta vara en lukrativ verksamhet.

Insiktsfullt om NewAge

"Det är pengar som driver rättssökande till domstolen. Det är pengar som betalar advokaterna. Det är pengar som drar till sig deras expertvittnen. Pengar kan, i själva verket, skapa experter där det tidigare inte fanns några."

I Rockville, Maryland finns en firma med namnet *The Medical Legal Consulting Service*. Den sysslar med att förmedla medicinska experter åt advokater. I sin självpresentation utlovar firman:

"Om den första doktor som vi förmedlar inte håller med om din juridiska teori, så förser vi dig med namnet på en annan läkare."

Huber menar att expertvittnen inte borde tillåtas att vittna om sin egen personliga åsikt. I stället bör de utfrågas om den gängse åsikten i den "relevanta gruppen av experter" ("relevant community of experts"). För att utröna expertvittnenas trovärdighet borde också domstolarna förhöra dem om hur deras kompetens är dokumenterad, om hur ofta de vittnar och för vem, etc.

I Sverige är professionaliserade expertvittnen ännu en tämligen marginell företeelse, och pseudovetenskapen har inte alls haft sådana rättsliga framgångar som i USA. Det hindrar inte att man måste vara vaksam. Pseudovetenskap brukar inte göra halt vid nationsgränser.

Sven Ove Hansson

Jan Inge Sørbø, *Svar till en schaman. Om New Age och en kyrka på flykt*, EFS-förlaget 1992.

Den norske journalisten Jan Inge Sørbø har skrivit en debattbok om hur kyrkan bör möta utmaningen från de nyandliga riktningar som går under benämningen New Age. Redovisningen om New Age är insiktsfull men kortfattad, och större delen av boken handlar om kyrkans (särskilt den pietistiska riktningens) svagheter och hur man bör råda bot på dem. Han varnar för byråkratisering och för principlös anpasslighet gentemot nya strömningar i samhället, och förespråkar att man ska lägga större vikt vid de kyrkliga ritualerna.

Sørbøs kanske viktigaste kritik av New Age är att den upphäver skillnaden mellan magi och religion. Magi är "att skaffa sig tillgång till och makt över de gudomliga krafterna". Den religion som han själv förespråkar

ger inte människan några gudomliga krafter, eller någon rätt att ställa anspråk på Gud. Anklagelsen för magi drabbar inte bara New Age utan i lika hög grad den s k framgångsteologin (som i Sverige representeras av Livets Ord). Inom båda riktningarna "är det den andliga övermänniskan som vi ser konturerna av". Denna skiljer sig från andra genom att ha lärt sig "enkla tekniker för att få kraft, skaffa sig tillräcklig tro för att befalla över makterna och därmed skaffa sig det man behöver av andlig makt och materiell rikedom". Det handlar om att "finna sina andliga krafter, bli stark och använda den kosmiska kraften för att skapa sig själv ett bättre liv".

Inför dessa tendenser i tiden menar Sørbø att kyrkan måste sälla sig till rationalitetens försvarare och göra gemensam sak mot "ett dyrkande av den starka individen som åsidosätter alla tankens krav".

SOH

Ockultismen avslöjad

Håkan Arlebrand, *Det okända*, Libris 1992

Håkan Arlebrand, som är gymnasielärare i religionskunskap, har skrivit en bok om moderna ockulta rörelser. Ockultism är med Arlebrands ord "ett samlingsnamn för en rad företeelser, föreställningar och läror vilka utgår från att människan har möjlighet att sätta sig i förbindelse med en dold bortomliggande verklighet. Denna kan göras synlig och till viss del kontrolleras genom att människan tämjer översinnliga krafter och uppnår högre medvetandetillstånd med hjälp av fantasi och medvetet utvecklade psykiska tekniker."

Den moderna västerländska ockultismen brukar säga sig tillhöra en uråldrig tradition, där visdomen har fortplantats från mästare till elev genom årtusendena. Denna oavbrutna tradition finns emellertid aldrig dokumenterad, utan man har all anledning att räkna den som en myt. Den är ömt omhuldad av de ockulta rörelsernas ledare, eftersom den ökar deras status.

Den moderna ockultismen utformades till största delen under slutet av 1800-talet – visserligen till stor del på grundval av gamla källor, men inte i någon obruten tradition från äldre mystiska sällskap.

Arlebrand framhåller med rätta den teosofiska rörelsens betydelse för den moderna ockultismen. Det teosofiska samfundet bildades år 1875 av Helena Blavatsky, ett f d spiritistiskt medium. Hon byggde upp den teosofiska

lärobyggnaden genom att lägga samman och kombinera idéer från många olika håll. Andra ockulta riktningar har till stor del tagit över den teosofiska syntesen. Det är på grund av detta gemensamma ursprung som t ex rosenkorsare och antroposofier har till stor del gemensamt idéstoff.

Mycket grovt (och här förenklar jag ett steg längre än Arlebrand) kan teosofin, och därmed den övriga moderna ockultismen, sägas ha tre huvudkällor. Den första av dessa är äldre västerländsk mysticism. De ledande ockultisterna har läst (i översättning) de bevarade urkunderna från senantikens gnosticism, hermetism och mysteriereligioner, från medeltidens alkemi, astrologi och kabbala.

Den andra huvudkällan är österländsk religion, som i regel har omtolkats kraftigt och anpassats till västerländskt tänkande. Ett exempel på detta är läran om reinkarnation. I den västerländska ockultismen har denna fått en utvecklingsoptimistisk prägel som den saknar i indisk religion. Ockultister bortser i regel från möjligheten att människor kan återfödas som lägre varelser. I stället handlar reinkarnationen om hur man kommer att uppnå högre och högre nivåer. Det var Blavatsky som införde reinkarnationsteorin i den moderna västerländska ockultismen och gav den dess västerländskt utvecklingsoptimistiska prägel. Yogatekniker som ursprungligen syftade närmast till andlig självtutplåning används i västerländsk

ockultism som medel till självförverkligande och personlig utveckling. ~

Den tredje huvudkällan är modern naturvetenskap, som emellertid har blivit minst lika förvanskad som de österländska religionerna. Många termer inom den moderna ockultismen är hämtade från modern vetenskap. Det gäller t ex "energi", "vågor", "eter" och "dimensioner". De ockulta ledarnas bekantskap med vetenskapen har i allmänhet inskränkt sig till vad som gått att inhämta ur populärvetenskapliga skrifter. I allmänhet har de naturvetenskapliga termerna en helt annan betydelse inom ockultismen än inom vetenskapen. Ett intressant exempel på detta är evolutionen, som inom ockultismen ofta förenas med reinkarnationstanken. Det är inte bara biologiska varelser utan även andeväsen som anses genomgå evolution.

Blavatsky gjorde en stor sak av att mycket av det som hittills varit hemlig kunskap nu, genom teosofin, skulle göras allmänt tillgängligt. Många av hennes efterföljare har emellertid fäst mycket stor vikt vid den gamla åtskillnaden mellan exoteriska läror (tillgängliga för alla) och esoteriska läror (bara för de invigda). I många av de ockulta rörelserna finns en noga bestämd hierarki. Efterhand som man stiger i graderna får man tillgång till allt mer av den hemliga läran.

Teosoferna sysslade inte med ceremoniell magi (ritualmagi). Även detta har emellertid tagits upp av många av de moderna ockulta rörelserna. De flesta av deras magiska

Är antroposofin rasistisk?

ceremonier är starkt påverkade av de ritualer som utvecklades inom det brittiska sällskapet The Hermetic Order of the Golden Dawn vid slutet av 1800-talet.

Ockultismen har en tendens att föröka sig genom delning. (Det har den gemensamt med många andra rörelser som har ett inslag av starkt personligt ledarskap.) Den egentliga teosofin är splittrad i åtminstone tre konkurrerande organisationer. De är alla företrädde i Sverige, men är alla små i förhållande till det antroposofiska sällskapet, som uppstod vid årsskiftet 1912/1913 genom att det tyska teosofiska sällskapet bröt sig ur det internationella sällskapet. Det tyska sällskapet leddes då av Rudolf Steiner. Många svenska teosofier gick från början över till antroposofin, och denna har också haft en starkare medlemsutveckling i Sverige än den egentliga teosofin.

Dessutom finns ett stort antal andra ockulta rörelser med läror som är starkt inspirerade av teosofin: Arlebrand behandlar Den esoteriska vägen (Arkanskolan, Alice Bailey-rörelsen), Summit Lighthouse (Church Universal and Triumphant), Hylozoiken, White Eagle Lodge, Universellt Liv, Nya Akropolis, Martinus kosmologi, rosenkorsorden AMORC, Lectorium Rosicrucianum, Rosicrucian Fellowship, Linbusamfundet, Hermetic Order of the Golden Dawn och Ordo Templi Orientis. Dessutom finns i boken avsnitt om spiritism, esoteriska läkekonster, magiska spådomstekniker, satanism samt "nyhedendom" (shamanism ,

I Folkvett nr 1 1992 har Sven Ove Hansson skrivit en artikel "De svenska antroposoferna och "negerproblemet". Artikelnen väcker respekt genom grundlighet och utförliga citat - man slipper de tendensiösa snuttar som figurerat i pressen. En dialog är möjlig i vetenskaplig anda, dvs en korrekt karakteristik kan uppnås.

Rubriksättningen förrycker tyvärr det nyanserade i artikeln. Inte alla lusläser i vår stressade tid. Vad som fastnar är rubriker som "Försvaret för apartheid", "Den ariska eliten". Jaha, säger man, som vi tänkte, rasister. Artikelnen handlar dessutom

inte mycket om just svenska antroposofier och "negerproblemet".

Det är nästan omöjligt att hitta en svensk antroposof som försvarar apartheid. Tvärtom görs stora ansträngningar för att bekämpa apartheid, t ex genom att grunda skolor och seminarier med blandade grupper, något rätt unikt och svårt. Läraren vid Kristofferskolan Hans Scholerud har i flera år arbetat hos den färgade befolkningen i Johannesburg och genom "Regnbågsprojektet" gett möjlighet för våra elever att genom regelbundna bidrag bekämpa apartheid, vilket väckt stor anslutning.

asatro och andra försök att rehabilitera förkristna religioner).

Bokens främsta styrka är att författaren har lyckats reda ut och avmystifiera den moderna ockultismens tämligen snåriga idéhistoria. Dessutom är genomgången av de olika ockulta sällskapen välgjord, och ger mer information om dessa organisationer än vad som tidigare fanns tillgänglig på svenska. Boken är på det hela taget väldokumenterad och faktamässig tillförlitlig.

Personligen skulle jag emellertid gärna ha sett en grundligare diskussion av de tankestoff och termer som ockultismen har tagit upp från naturvetenskapen, och av de vetenskapliga anspråk som är så vanliga inom dessa rörelser. Dessa frågor berörs i boken, men inte särskilt utförligt.

Desto grundligare behandlar författaren relationen mellan ockultismen och den kristna religionen. Han är själv kristen, vilket han alls inte döljer för sina läsare. I ett avslutande kapitel framhåller han kontrasten mellan ockultismen och den kristna tron på en personlig Gud och personlig frälsning och syndaförlåtelse. Han menar också att elitismen och hemlighetsmakeriet inom ockultismen är främmande för kristendomen.

Man behöver inte vara troende för att hålla med honom om att det är mera sympatiskt när en religion öppet visar upp sin lära och sina läroskrifter för alla intresserade än när läroskrifterna hålls hemliga och avslöjas gradvis i utbyte mot visad lojalitet och/eller inbetalda pengar.

Sven Ove Hansson

När Hans Mändl i Antropos 1968 använde uttrycket "den ariska eliten" så var det i samband med beskrivningen av "den ariska invandringen" till Indien och Iran för många årtusenden sedan. "Den ariska invandringen" är en vanlig rubrik i våra historieböcker. Snabbläsaren av Folkvett får föreställningar om att antroposoferna likt Hitler idag odlar tankar om arisk elit. Vad Hansson skriver om är "Negerproblemet" i Antropos 1959-83.

För att kunna göra en objektiv bedömning måste man först få veta vad Antropos stod för under Hans Mändls redaktörstid från 50-talet till 1972. Hansson bygger sin undersökning till största delen på en genomgång av Antropos dessa år. Mändl var jur. dr., judisk flykting från Wien. Han var allt annat än rasist, en luttrad man som i varje människa såg människobrodern. Han skrev själv Antropos till stora delar. Osignerade artiklar var Mändls egna - de spände om vida fält. - Mändl själv präglade tidskriften.

Mändls artiklar om raserna väckte opposition hos svenska antroposofier genom fyrkantiga, förmyndaraktiga formuleringar som kunde gynna fördomar. De två artiklar han tog in av holländarna L.F.C. Mees och Max Stibbe andades koloniala stämningar. Mändls uppsåt var att öka förståelsen mellan folken, men juristen i honom älskade definitionerna. Människor kan aldrig definieras. Man kan endast genom inlevelseförmåga ange tendenser. Samma gäller folken och raserna. Den vita rasens negativa sidor, dödskrafterna, berördes föga.

Min första invändning som opponent mot Hanssons artikel är metoden: Det går inte att uttala sig om en

levande rörelse utan att intervjua en enda individ. Antroposofi är inte bara texter. Det väsentliga är vad man gör av texterna, hur man tolkar dem och i vilken anda. Semantiker och jurister är väl medvetna om tolkningsmöjligheternas omfång. Särskilt missvisande är det om textkällan är så ensidig som Antropos 1959-83. Humanistisk vetenskap kan inte sitta i elfenbenstorn.

Vill då antroposofier inte riktigt stå för sin syn på rasfrågan, så som Hansson antyder i slutet av sin artikel? Jo, men det är bara det, att varje försök till samtal omedelbart läser sig genom förutfattade meningar: Var och en som talar om raser är rasist. I Forum Järna nr 5 1991 har jag i en artikel "Rasismens rötter" försökt ge en utförlig presentation.

Hansson har helt rätt i att eftersom Antropos efter Mändls bortgång år 1978 publicerade ett föredrag av Steiner om motsättningar mellan vita och färgade folkslag, så måste man tolka detta som rörelsens anslutning till Steiners tankar. Vilken är då denna grundsyn hos Steiner som svenska antroposofier utgår från och som jag tog upp i min artikel?

Först och främst: Raser är något som en gång uppstått och nu skall upphöra. Mänskligheten skall allt mer bli en enhet. All fixering i stam- och blodsinstinkter föder aggressiv nationalism. Wilsons tes om folkens suveränitet bäddade för Östeuropas sönderfall, dagens jugoslavienkris. Endast den fria individen kan föra utvecklingen framåt. Individualiteten reinkarnerar i olika folk under olika epoker och är alltså inte bunden till ras och folk. Ras och folk är inte samma sak. Varje folk, varje minsta folkspilla har en uppgift i mänsklighetens

helhet.

Det är viktigt att vi lär oss genomskåda våra dekadenta, omedvetna rasinstinkter för att bli fria människor. Varje ras är/har varit bärare av positiva krafter från människans olika åldrar. Den antroposofiskt orienterade människan söker leva sig in i själskvaliteterna, egenarten hos olika folk, också med de olika rasinstinkterna. Självfallet rör det sig inte om begåvning. Alla folk har samma intellektuella möjligheter.

Antroposofins mål är att väcka respekt och sympati för den andre, det annorlunda, det som gör människan rik. Genom det som är olikt kan vi lära och utvecklas. Men detta kräver att vi utvecklar inlevelseförmåga och kunskap. Detta framhöll Steiner redan 1910 då han såg världskrigen nalkas. Detta synsätt gör att antroposofiskt inspirerade miljöer, t ex waldorfskolor, uppvisar en så påfallande respekt för olika folk och kulturer att mobbning knappt finns. Den västerländska rasismen som visade sitt fasansfulla ansikte i nazismen, byggde på dogmen om allas olikhet och därmed olika värde. Efter kriget sökte vi lösa problemet med en motsatt dogm: Allas likhet och därmed lika värde. Märkligt nog ökar ändå rasismen och nationalismen. Alla märker att vi inte är lika, och det som är olikt respekteras inte. Etniska krig blir oundvikliga. Antroposoferna vill visa en tredje väg: Vi är alla olika, det är våran rikedom, men vi har lika värde. Detta synsätt hör framtiden till, men missförstås. Den enda svenska antroposof Hansson citerar är undertecknad, och det rör sig om ett kort stycke i en artikel i Antropos 1983 om historieämnet. Så lite har också skrivits. Vill men undersöka om de olika raserna histo-

riskt bär/har burit särskilda krafter motsvarande människans olika åldrar, så förfaller man till rasism om man värderar en ålder högre än en annan.

Jag skrev i Antropos att "amerikanska män en gång av hänsynslöt vinningsbegär slog negrer i kedjor - människor som stod på barnets utvecklingsnivå - och släpade dem från urskogen fria liv till sitt eget hemland för att förslava och grymt utnyttja dem..." Och jag avslutar med att hävda att den enda lösningen nu är att amerikanerna gör allt för att höja de förslavade negrerna till sin egen nivå och standard. - Kravallererna i Los Angeles för några månader sedan bekräftar detta.

Detta stycke ser Hansson som en bekräftelse på att jag stöder Steiners uppfattning att negrer stod på barns nivå. - Jag anser inte att negrer står på barns utvecklingsnivå och så ansåg inte Steiner. Det rör sig om nyanser. I naturtillståndet i Västafrika stod negrerna på barnets utvecklingsnivå, en uppfattning som bekräftas genom t ex Mary Kingsleys skildringar. För henne var det något positivt, hon älskade sitt Afrika, en kontrast till det viktorianska England. När människan lämnar naturtillståndet, när alfabetisering och skolgång börjar, förändras medvetandet, och det är inte bara positivt. Ingen av de många svenska waldorflärare jag känner skulle vilja stödja ett så grovt uttalande som "Negerer står på barnets nivå". Däremot skulle flertalet nog stödja, att man kan uppleva något varmt och spontant i mötet med afrikaner och deras kultur. Steiner ger inga "läror", han vill väcka tankar.

För att kunna förstå människan, människor, krävs ett tänkande som

aktiverar båda hjärnhalvorna. De naturvetenskapliga mätmetoderna är ett grovmaskigt nät som inte kan fånga själsliga nyanser. Det klarar konsten, diktningen bättre - en kunskap som vår tekniska tid undervärderat. Vad slår mot oss vid mötet med t ex afrikansk eller indisk kultur? Vilka annorlunda stämningar. Vad ligger bakom? Vi vet så lite, gåtorna är stora. Redan mellan smålänning, skåning och dansk märks spännande skillnader. Kan en ny sund folkpsykologi bana väg för förståelse mellan Europas folk och världen? Frågan har varit tabu sedan 1945. EG gör frågan högaktuell. Kan det mångnationella komma till heders?

Vetenskapen och dess metoder utvecklas ständigt. Vetenskapen är gränsöverskridande. En dag kanske vi kan bevisa vad alla visste: Att folk är olika. Kan antroposofin vara rasistisk om den med all makt bekämpar rasism?

Hans Möller

Svar:

Rudolf Steiner hävdade att han på ockult väg kunde fastställa att människor av olika "raser" hade olika psykiska kännetecken. Det finns emellertid inga som helst vetenskapliga belägg för några sådana psykiska skillnader. Vi människor är förvisso mycket olika, men de psykiska olikheterna har inget att skaffa med "ras".

Steiners påståenden om "rasernas" kännetecken är lika trista som banala återspeglings av västerländska och imperialistiska rasfördomar. Detta gäller inte minst hans påståenden om att svarta människor skulle ha - eller ha haft - en mera barnlig personlighet än människor med annan hudfärg. Det är ett anmärkningsvärt tecken på trohet mot Steiner att Möller återigen - år 1992 - försvarar dessa påståenden. "I naturtillståndet i västafrika stod negrerna på barnets utvecklingsnivå, en uppfattning som bekräftas genom t ex Mary Kingsleys skildringar."

För att bekämpa rasism och främlingshat behövs ingen "ny sund folkpsykologi" grundad på Rudolf Steiners rasfördomar. Tvärtom krävs att vi gör upp med alla former av rasfördomar.

Sven Ove Hansson

Detaljfel om NewAge

Katarina Gunnarssons artikel om New Age i Folkvett 1 och 2, 1992 ger väl de oinformerade några riktiga och intressanta informationer. Men det förvånar mig att framställningen har så många detaljfel.

Ibland citerar Katarina Sökaren, men citaten är ofta inte ordagranna, trots att citationstecken används. Ett av citaten (not 10 i del 2) på åtta rader innehåller sex fel; dessutom är citates sista mening en fri och felaktig omskrivning av några ord i Sökaren. Hon uppger också fel författare: det är inte jag som skrivit artikeln ifråga, utan, som klart framgår, Nils Björn Kvastad. (Jag har översatt den).

Det finns också en rad andra fel i Katarinas artikel. Några exempel: Hon skriver att Alice Bailey var teosofiska sällskapets tredje president. Bailey var aldrig president i Teosofiska Samfundet. Hon tillhörde en tid TS, men lämnade samfundet och startade en egen rörelse. Katarina kallar Esalen-institutet Ensalen, Eileen Caddy kallar hon Elie Caddy. Lena Tuulse kallar hon Tuuls. Några tidskrifter, föreningar och boklådor, som inte längre finns, nämns som om de ännu existerade: tidskriftern Helhetssyn för en ny tid, som kom ut med två nummer för många år sedan, tidskriftern Nexus, som är nedlagd sedan länge, annonsbladen Fenix och Regnsbågsbladet, som inte ges ut idag, Gemenskapen Omkretsen och Föreningen Nya tidsåldern, som inte längre finns, P&P, som, vad jag vet inte idag har någon verksamhet inom New Age-området, boklådorna East & West och Regnbågen, som inte finns mer - vilket möjligen allt kan glädja medlemmarna av Vetenskap och Folkbildning. Kanske skulle Katarina Gunnarsson ha varit lite mer noggrann i sitt arbete.

Att hon inte kunnat leva sig in i New Age-rörelsens tänkande och värderingar och tydligen inte känt någon sympati för "rörelsen" är dessutom synd. Den som verkligen vill veta något om New Age bör gå till källorna. Katarina nämner några av de viktigaste.

Det förvånar mig också att Folkvett skriver att "Den som inte är läkare får inte erbjuda behandling för sjukdom som kräver läkarvård". Som SOH skriver på sidan 6 ansåg Marknadsdomstolen att det "strider mot god affärssed att i marknadsföring erbjuda behandling som kräver läkarvård". Och det är ju något annat.

Sven Magnusson

Svar till Sven Magnusson:

Jag beklagar att de avsnitt som Folkvett publicerat av min uppsats innehåller en del slarvfel. Stavfel och framför allt citatfel är oacceptabla. Vid den slutgiltiga finputsningen av min uppsats var jag satt under stor tidspress. Detta är nu inget försvar utan snarare en förklaring.

Men det som Sven Magnusson kritiserar är knappast kärnan av uppsatsen eller ens av artikeln. De citatfel som påtalas är just "små" slarvfel: ett kommatecken istället för en punkt, obestämd form istället för bestämd och så vidare. Inte ens den "felaktiga omskrivningen" är felaktig i den meningen att den ger en falsk bild av rörelsen. Snarare säger den ingenting. Vad jag med kraft vill framhålla är att felet inte har tillkommit medvetet för att tjäna mina syften. Felet är ytterst beklagliga, men påverkar inte själva innehållet.

Att jag kallar Esalen-institutet för Ensalen och Eileen Caddy för Elie Caddy kan jag bara skylla på en medfödd lätt ordblindhet, och att varken mina korrekturläsare eller uppsatsens opponenter kunde påtala det.

Vad gäller min uppspaltning av några av New Age rörelsens uttryck så blandar jag nu existerande föreningar, tidskrifter och bokaffärer med sådana som funnits tidigare under 80-talet. Hälsans hus i Stockholm; Vattumannens bokaffär, gratistidningen Energivågen och Institut of Noetic science etc finns fortfarande och några av de andra som jag omnämner t ex East and West bokaffär försvann för mindre än ett år sedan. Orsaken till att jag refererade till dessa äldre uttryck var att de definierades som tillhörande New Age i en uppspaltning i Sökaren (nr 1 1985, s 3-4). Ett av de stora problemen med New Age är annars just att fästa en New Age-etikett vid dessa uttryck. Uppräkningen i Sökaren var tacksam. Avsikten var inte heller att ge en heltäckande bild av rörelsen eller att skapa en guide över New Age idag, utan visa på vilka sätt rörelsen har kommit och fortfarande kommer till uttryck. Däremot kunde jag ha markerat tydligare att några av de konkreta uttrycken inte finns längre. Det håller jag med om.

Katarina Gunnarsson

Jämlikhet inför stjärnorna?

Det kom ett brev från Jörgen Svensson i Norrköping. Han hade hittat det här horoskopet i Aftonbladet 1 juni 1992, och tänkte att det kunde vara av intresse för Folkvett och dess läsare.

Vi vet ju att horoskoperna ofta är framställda efter förutbestämda mallar som gör att många ska kunna känna igen sig, skriver Jörgen. Men han frågar sig om man inte i det här horoskopet har blivit detta arbetssätt i längsta laget. "Eller är det kanske helt enkelt så att Aftonbladet/konstruktörerna har skojat med godtrogna läsare?"

HOROSKOPET I MORGON

VÄDUREN

21 mars–20 april

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

OXEN

21 april–21 maj

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

TVILLINGARNA

22 maj–21 juni

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

KRÄFTAN

22 juni–22 juli

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

LEJONET

23 juli–23 aug

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

JUNGFRUN

24 aug–23 sept

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

VÅGEN

24 sept–23 okt

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

SKORPIONEN

24 okt–22 nov

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

SKYTTE

23 nov–21 dec

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

STENBOCKEN

22 dec–20 jan

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot

VATTUMANNEN

21 jan–18 feb

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

FISKARNA

19 feb–20 mars

I morgon börjar solen gå in i ditt tecken. Du kan bli mer självmedveten och inte ha något emot att själv befinna dig i centrum

AV LENA ANDERSSON

AB 1 juni 92